

tavua kauempana olevia vokaalipareja pitää nykyään samaan tavuun kuuluvina eli diftongeina, vaikka ne historiallisesti kuuluvat eri tavuihin: onko tavutettava esim. *rak-ka-us* vai *rak-kaus*, *tur-va-u-tu-a* vai *tur-vau-tu-a*, *heit-tä-y-ty-ä* vai *heit-täy-ty-ä*? Tällaisten ongelmallisten vokaaliparien jälkimmäisenä vokaalina on aina *u* tai *y*. Virsi- ja muiden laulutekstien runoilijoille kysymys on tärkeä, koska sanat on sovitettava sävelmään niin, että yhtä säveltä kohti tulee normaalisti yksi tavu.

Kielilautakunta käsitteli kysymystä maist. Taru Kolehmainen alustuksen pohjalta. Todettiin, että vanhoista kansanmurteista länsimurteet ovat tällaisissa tapauksissa yleensä tavunrajan kannalla; sitä vastoin savolaismurteissa ja savolaisvaikutteisissa pohjalaismurteissakin valitsee diftonginen ääntämys. Nykyisessä yleiskielessä eivät alueelliset erot enää ole yhtä selviä. Lautakunnan keskuudessaan tekemä koe osoitti, että umpitavussa jälkimmäinen vokaali käsitetään herkemmin eri tavuun kuuluvaksi kuin avotavussa (samansuuntaisen mutta jyrkemmän koetuloksen on esittänyt Kaisa Häkinen kirjoituksessaan »Suomen yleiskielen tavuttamisesta», *Rakenteita*, 1978, s. 13—28). Kaikissa koesanoissa saivat kuitenkin molemmat tavutustavat kantatusta. (Koesanat olivat *vinous*, *rikkaus*, *vinouden*, *rikkauden*, *tapaus*, *silmäys*, *pamaus*, *näpsäys*, *sokeutua*, *jättäytyä*, *sokeuttaa*, *tuoreuttaa*, *jakauma*, *haavauma*, *tipauttaa*, *säikäyttää*, *tipautan*, *säikäytän*, *sahauttaa* ja *maalauttaa*.) Katsottiin, ettei ääntämistä ole tarpeen sitoa tavutusohjeisiin.

Lautakunta oli edelleen sitä mieltä, että diftongeja luetellessaan kielioppaat eivät voi ottaa jyrkkää kantaa. Tähänastinen kanta, jonka mukaan ensi tavua kauempana on vain *i*-loppuisia diftongeja, on liian kategorinen: jälkitavuuissa tavaataan erityisesti avotavussa mutta monien

Kielilautakunnan suosituksia

u, *y* -loppuinen vokaaliyhtymä vai diftongi?

Virsikirjanuudistuskomitean tekstivaliokunnan kokouksessa oli kielitoimiston edustajilta kysytty, voidaanko eräitä ensi

Kielemme käytäntö

kielitunteen mukaan umpitavussakin *u*- ja *y*-loppuisia diftongeja. Koska kaikissa kyseeseen tulevissa sanatyypeissä tavaataan nykyisessä yleiskielessä sekä diftongi- että vokaalilyhtymä-ääntämystä, ei pidetty tarpeellisenä antaa liioin ohjetta, joka sitoisi virsirunoutta enempiä kuin muutaakaan runoutta.

Toisaalta katsottiin, että yhdistämätöntä sanaa ei pitäisi kirjoituksessa jakaa riveille kahden vokaalin välistä silloinkaan kun vokaalit voidaan käsittää vokaalilyhtymäksi.

Katsottiin, että myös lukemisen alkeisopetuksessa on kumpikin tavaustyyppi mahdollinen. Tarkasteltua tavutuspulmaa ei pitäisi alkeisopetuksessa tarpeettomasti tähdentää.

Aakkostus

Suomen kirjallisuuspalvelu oli laatinut standardiehdotuksen aakkostuksesta ja ryhmittelystä. Kand. Aarre Huhtalan alustuksen pohjalta lautakunta päätyi seuraavaan ratkaisuun, jonka sovellusalana voisi olla kirjastoala mutta jota sopivilta kohdin voitaisiin käyttää muillakin aloilla:

Pääperiaatteena on kirjaimittainen, ei sanoittainen aakkostus. Poikkeuksena on se, että sukunimen ja sitä seuraavan etunimen raja katkaisee aakkostuksen. Yhdysmerkki ei vaikuta aakkostukseen. Esimerkkejä:

Suomen Rooman-instituutti
Suomenselkä
Suomen Sokeri Oy.

esiaste
esi-isä

Mäki, Paavo
Mäkinen, Eero

Ylirisku, Raimo
Yli-Risku, Sakari
Ylirisku, Veikko

Sukunimi, joka koostuu useasta erilleen

kirjoitetusta sanasta, aakkostetaan kokonaisuutena yhden nimen tavoin. Kuitenkin tällaisen sukunimen voi aakkostaa myös sen viimeisen sanan mukaan. Esim.

Garcia Lorca, Federico
Lorca, Federico Garcia

Sukunimen edellä olevia erikseen kirjoitettuja tai heittomerkillisiä prepositioita ja preposition ja artikkelin sulaumia ei aakkostuksessa lueta sukunimiin kuuluviksi; poikkeuksena ovat artikkelit. Sen sijaan sukunimeen kuuluviksi lasketaan etuliitteet Mac, Mc, M' ja O'. Esimerkkejä:

Amicis, Edmondo de
d'Annunzio, Gabriele
Boccaccio, Giovanni

MacCarthy, Mary
Maurier, Daphne du

Sukunimen ja paikannimen alussa olevaa artikkelia ei sivuuteta. Kirjan nimen yms. alussa oleva artikkeli voidaan kuitenkin sivuuttaa. Esimerkkejä:

Kleist, Heinrich von
La Fontaine, Jean de

The Lady in the Lake
Lapualaisooppera

Lontoo
Los Angeles

Muiden kirjoitusjärjestelmien kirjaimet joko translitteroidaan tai aakkostetaan eri ryhmäksi asianomaisen kirjoitusjärjestelmän aakkostustavan mukaan.

Numeroita käsitellään aakkostuksessa omana *ö*-kirjaimen jälkeen tulevana ryhmänä, ja ne järjestetään silloin suuruusjärjestykseen. Kuitenkin on mahdollista sijoittaa numeroita sisältävät ilmaukset aakkostukseen numeroiden lukutavan mukaan. Esimerkkejä:

4H-toiminta
XX vuosisata
1980-luku

Suomen Yritysneuvojat Oy.
Suomen 3M Oy.

tai

Suomen 3M Oy.
Suomen Kommunistinen Puolue

*

Kauppa- ja teollisuusministeriön pyynnöstä oli nimitoimisto laatinut lisäksi suosituksen moniosaisten toiminimien aakkostamisesta esim. yhtiörekisterissä. Tämä suositus oli kielilautakunnan mielestä käyttökelpoinen toiminimien aakkostukseen; sen pääperiaatteet näkyvät seuraavasta aineistosta.

1. Aakkostussanan valinta

a) toiminimenä henkilönnimi:

K. & H. *Annala* Oy.
Matti *Eloranta* Oy.
Oy. A. W. *Enbom* Ab.
Oy. Karl *Fazer* Ab.
V. A. *Hietikko* Oy.
Karppinen Oy.
Tmi Topi *Pämppi*
Werner *Söderström* Oy.

Aakkostussanaksi otetaan siis sukunimi. Joissakin tapauksissa on tarpeen viite etunimen kohdalle, esim. *Werner Söderström* Oy.

b) toiminimestä näkyy myös toimiala:

Edustusliike Ilmari *Kittilä* Oy.
T. *Kivelän* konepaja
Kauno *Koskisen* konekorjaamo
Veneveistämö E. *Kuivainen* Ky.
Mittarihuolto T. *Kurikka* Ky.
Raivausliike Matti *Mertsalmi*
Konepaja Reijo *Nurmi* Ky.
Puusepäntiike *Virtanen*
Insinööritoimisto Juhana *Ylinen*

Insinööritoimisto *Datex* Oy.
Läkemedelsfabriken *Medica* Ab.
Kaapelitehdas *Reka* Oy.

Aakkostussanaksi otetaan erisnimi, mutta tarvittaessa tehdään viite myös toimialaa osoittavan sanan kohdalle.

c) yrityksen nimi + yrittäjän sukunimi:

Asfaltti Oy. Lehtinen
Ky. *Computec* Kaj Niemi & Kumpp.
Elektro-Musiikki Järvinen ja Kumpp.
Mekanisoitu Valu E. ja H. Salo
& Kumpp.

Tällaisissa tapauksissa aakkostus määräytyy yritykselle annetun nimen mukaan.

2. Sanaliiton aakkostus

Kirjaimittainen aakkostus on selkeämpi kuin mm. puhelinluetteloissa noudatettu sanoittainen aakkostus, ja siksi se on pantava etusijaan. Henkilönnimissä, myös toiminimiin sisältyvissä, olisi kuitenkin noudatettava sanoittaista aakkostusta sikäli, että järjestys määräytyy ensisijaisesti sukunimen mukaan, samojen sukunimien keskinäinen järjestys taas etunimen mukaan. Esim.

Valtion koulutuskeskus
Valtion painatuskeskus
Valtionarkisto
Valtioneuvosto

Koneala
Kone Esko Oy.
Kone-Info
Koneisto Oy. Ab.
Kone ja Huolto
Konejukka Oy.
Konela Oy. Ab.
Kone-Leinonen Ky.
Kone Oy.
Koneyhtymä Mäkeläinen

Vrt. Helsingin puhelinluettelossa:

Kone Esko Oy.
Kone ja Huolto
Kone Oy.
Koneala
Kone-Info
Koneisto Oy. Ab.
Konejukka Oy.
Konela Oy. Ab.
Kone-Leinonen Ky.
Koneyhtymä Mäkeläinen

Kielemme käytäntö

3. Lyhenteitä ja merkkejä sisältävät toiminimet

Lyhenteet luetaan kirjain kirjaimelta:

AA Pikatoimisto ja Kuljetusliike
AA + AA -Kone Oy.
Suunnittelutoimisto AEM Oy.
A-Halli Oy.
PG Tuote
R.A.T.-tuotteet Oy.
Weilin + Göös

& luetaan *et* ja sijoitetaan tämän sanan kohdalle:

A & A Suunnittelu
Auto & Metallikalusto
Auto & Varaosa

Jos toiminimeen tuleva lukusana merkitään numerolla, se tulee aakkostuksessa kirjainten jälkeen ja noudattaa numerojärjestystä:

Suomen Äänityspalvelu
Suomen 3M Oy.
Suomen 4H-liitto ry.

H Talot
H 2 Studio

Asunto-oy. Helsinginkatu 9
Asunto-oy. Helsinginkatu 10
Asunto-oy. Helsinginkatu 11

Alkukirjain Jumalaa tai Kristusta tarkoittavissa ilmauksissa

Tekeillä olevan raamatunsuomennoksen johdosta keskusteltiin ison ja pienen alkukirjaimen käytöstä Jumalaa tai Kristusta tarkoittavissa pronomineissa prof. Osmo Ikolan alustuksen pohjalta. Lautakunta päätti suosittaa, että Raamatussa pronominit kirjoitetaan entiseen tapaan pienellä alkukirjaimella silloinkin kun ne tarkoittavat Jumalaa tai Kristusta. Toisaalta Raamatussa voidaan harkinnan mukaan edelleen käyttää isoa alkukirjainta sellaisissa Jumalaa tai Kristusta tarkoittavissa ilmauksissa kuin *Kuningas, Israelin Pyhä, Israelin Valo, minun Isäni, Vapahtaja, Ihmisen Poika, Pyhä Henki*, jotka ovatkin tavallaan erisnimen luonteisessa

käytössä. Varsinkin hartauskirjallisuudessa on vanhastaan käytetty isoa alkukirjainta myös Jumalaa ja Kristusta tarkoittavissa pronomineissa. Tällä alalla lautakunta piti tapaa edelleen mahdollisena.

Tittelien taipuminen

Maist. Anneli Räikkälän alustuksen pohjalta hyväksyttiin seuraavat ohjeet:

Henkilönimen edessä sen määritteenä oleva ammatin nimitys, arvonimi tai niihin rinnastuva sana (»titteli») taipuu tai on taipumatta henkilönimen mukaan seuraavasti.

1. Nimen edessä oleva yksinäinen titteli ei taivu:

»Oikeuskansleri kehotti toimittamaan asiakirjat kaupunginviskaali Laurilalle.»

»Tielikennelainsäädännön uudistus on liikenneministeri Veikko Saarron mukaan loppusuoralla liikenneministeriössä.»

»Valtakirja virkaan on annettu kanttori-urkuri Osmo Toloselle kesäkuun alusta.»

Samalla henkilöllä saattaa olla useitakin titteleitä:

»Tasavallan presidentti on myöntänyt maanviljelysneuvoksen nimen ja arvon viljelypääällikkö, agrologi Eino Lottaselle.»

Taipumattomia ovat myös sellaiset kaksi- tai useampiosaiset oppiarvot ja muut arvonimet, jotka sellaisinaan ovat sanaliittoja, esimerkiksi *lääketieteen lisen-siaatti, hovioikeuden auskultantti ja humanis-tisten tieteiden kandidaatti*:

»Sisäministeriön poliisiosaston ylitar-kastajan toimeen valtioneuvosto nimitti oikeustieteen kandidaatti Jaakko Häyh-tiön.»

2. Sellainen titteli taipuu, jolla itsel-lään on määrite tai johon liittyy omistusliite.

a) Määrittävä sana on usein genetiivi-attribuutti:

»Seinäjoen kaupunginjohtajan Matti Nuolivirran (ei: Seinäjoen kaupungin-johtaja Matti Nuolivirran) mukaan esiin-tymän käyttöönotto ei ole kuitenkaan vielä varma.»

»Oulun hiippakunnan piispalle Kaarlo Johannes Leinoselle (ei: Oulun hiippakunnan piispa Kaarlo Johannes Leinoselle) myönnettiin pyynnöstä ero 1. 9. 1979 lukien.»

»Työvoimaministeriön kansliapäällikköä Keijo Liinamaata (ei: työvoimaministeriön kansliapäällikkö Keijo Liinamaata) houkutellessaan sosiaalidemokratian Hämeen läänin maaherraehdokkaaksi.»

»Kansleri on nimittänyt lääketieteellisen kemian dosentin Reino Ylikahrin (ei: lääketieteellisen kemian dosentti Reino Ylikahrin) hänen dosentintoimensa opeusalaan muuttaen sisätautiopin dosentiksi.»

»Näin Fälldin sulkee kansanpuolueen puheenjohtajan Ola Ullstenin (ei: kansanpuolueen puheenjohtaja Ola Ullstenin) tapaan maltillisen kokoomuspuolueen johtajan Gösta Bohmanin (ei: maltillisen kokoomuspuolueen johtaja Gösta Bohmanin) pääministerin paikalta pois.»

b) Toinen tavallinen määrite on adjektiiviattribuutti:

»Vuonna 1879 Kappeli siirtyi entisen näyttelijän A. Johanssonin (ei: entisen näyttelijä A. Johanssonin) haltuun.»

»Ranskalle kuulunut osa itsenäistyi vuonna 1960 nykyisen presidentin Ahmadu Ahidjin (ei: nykyisen presidentti Ahmadu Ahidjin) johtamana.»

»Valtiovarainministeriön palkkaosaston hallitusneuvokseksi presidentti nimitti vanhemman hallitussihteerin Pauli Pätärin (ei: vanhemman hallitussihteri Pauli Pätärin) lokakuun alusta.»

»Sibeliuksen Akatemian valtuuskunta on nimittänyt korkeakoulun oopperakoulutuksen professoriksi vt. professorin Pekka Salomaan (ei: vt. professori Pekka Salomaan).»

»Verohallituksen teknisen osaston osastopäällikön virkaan tasavallan presidentti nimitti vt. osastopäällikön fil. kand. Heikki Rautiaisen (ei: vt. osastopäällikkö fil. kand. Heikki Rautiaisen).»

H u o m a u t u k s i a :

a) Määritteetön *nen*-loppuinen ammattin- tai arvonimi voi nimen edessä joko taipua tai säilyä taipumattomana:

»Jaosto päättää myöntää seuraavat ikälisät anomusten ja virkaehtosopimusten perusteella: kirjastoapulaiselle/kirjastoapulainen Liisa Vainiolle 3. ikälisä 1. 12. 1977 lukien.»

»Mäki ja Pirhonen olivat yksissä tuumin anastaneet koululaisen/koululainen Marja Pohjolan laukun.»

b) Ammatin- ja arvonimiin voivat rinnastua myös eräät pysyvää asemaa osoittavat sanat, sellaiset kuin *puheenjohtaja*, *sihtööri* ja *valtuutettu*, kun on kysymys esimerkiksi puolueen puheenjohtajan tai kunnanvaltuutetun asemasta:

»Valtuutettu Liisa Tommilan ehdotuksesta valtuusto päätti, että – –.»

»Puheenjohtaja Oso Laakson mielestä olisi aika herättää tämä toimikunta uudelleen henkiin.»

Näiden tittelinomaisuutta osoittaa mm. se, että niitä usein käytetään pelkän sukunimen ohella:

»SDP vaatii puheenjohtaja Sorsan johdolla muutosta.»

Tilapäisempää asemaa tarkoittavista sanoista voidaan oikeus- tai hallintoasioihin liittyvän aseman ilmauksia käyttää tittelin tavoin pelkän sukunimen ohella: *anoja*, *asianomistaja*, *hakija*, *kantaja*, *kuulustelija*, *kuulusteltava*, *pidätetty*, *syytetty*, *tuomittu*, *vakuutettu* ja *velkoja*. Tällaiset joko taipuvat tai jäävät taipumatta:

»Hakijalta/hakija Virtaselta puuttui kielitodistus.»

»Raastuvanoikeus on tutkinut kantaan/kantaja Pekka Mäkisen maksuttoman oikeudenkäynnin saamista koskevan pyynnön.»

Useimmat muut tilapäistä asemaa tarkoittavat sanat eivät kovin luontevasti esiinny pelkän sukunimen seurassa. Sellaisia ovat jo mainitut *puheenjohtaja* ja *sihtööri* silloin, kun ne tarkoittavat jonkin yhdistyksen, johtokunnan tms. tai pelkän kokouksen puheenjohtajaa ja sihtööriä.

Kielemme käytäntö

Sanotaan luontevammin joko pelkästään *puheenjohtaja avasi kokouksen* tai sitten *puheenjohtaja Kalle Mäkinen avasi kokouksen* tai *puheenjohtaja ekonomi Mäkinen avasi kokouksen* kuin *puheenjohtaja Mäkinen avasi kokouksen*. Samoin käyttäytyvät esim. sellaiset sanat kuin *puhujia, alustaja, esitelmöitsijä, neuvottelija, kääntäjä* (vrt. ammatinimeen *kielenkääntäjä*), *kirjoittaja, juontaja*. Varsinaisista tittleistä tällaiset nimitykset poikkeavat siinäkin, että ne tavallisesti taipuvat erisnimen mukaan:

»Puheenjohtajan Kalle Mäkisen ehdotuksesta asian käsittely siirrettiin seuraavaan kokoukseen.»

»Juhlapuhujan rehtori Oker-Blomin mielestä lukioissa olisi tarpeen tähdentää itsenäistä työskentelyä.»

Käytäntö ei ole kuitenkaan ehdottoman jyrkkärajaista; juuri tittelinomaisen ja muun määritteen raja on jossain määrin liukuva.

c) Titteliä tavoin taipuvat muidenkin erisnimien kuin henkilönnimien appositionattribuutit. Määritteetön attribuutti jää siis taipumatta, määritteellinen taipuu: *aikakauslehti Virittäjässä, vakuutusyhtiö Sammon; Kotikielen Seuran aikakauslehdessä Virittäjässä, keskinäisen vakuutusyhtiön Sammon*.

d) Usean nimen yhteinen määrite taipuu monikkomuotoisena:

»Kansallisteatterin pieni näyttämö on arkkitehtien Kaija ja Heikki Sirenin suunnittelema.»

»Nyt julkaistavaan teokseen sisältyvät oikeusneuvosten Johannes Leivosen,

Martti Miettisen ja Paavo Salervon kirjoitukset.»

Vallankin pitkissä luetteloissa voivat erisnimet tällaisissa tapauksissa jäädä taipumattomiksikin (ks. Vir. 1950 s. 362; Kielikello 7 s. 15):

»Assistenteille Kuusela, Lehto, Leivo, Mäkinen, Puranen ja Pöllänen myönnettiin jatkoaikaa esityksen täydentämistä varten.»

e) Peräkkäiset taipumattomat tittelit ovat rinnasteisia, joten niiden väliin tulee pilkku: *taloustieteiden maisteri, insinööri Pekka Jokisen*. Taipuvan ja taipumattoman tittelin väliin sitä vastoin ei tule pilkku: *verohallituksen osastopäällikön fil. kand. Heikki Rautiaisen; opetusministeriön toimistopäällikkö korkeakoulunewos Markku Linna*.

f) Jos määrite kohdistuu arvo- tai ammatinimen ja henkilönnimen kokonaisuuteen, ei titteli taipu. Ilmauksessa *porilaisella johtaja Kivellä* adjektiivivi *porilainen* määrittää sanaliittoa *johtaja Kivi*. Yhtä hyvin voidaan sanoa *porilaisella johtajalla Kivellä*, jolloin *porilainen* määrittää sanaa *johtaja*. (Samaan tapaan voidaan sanoa *uudistetulla kantosiipialus Tehillä* tai *uudistetulla kantosiipialuksella Tehillä*.) Ilmauksilla *puhuin asiasta nuoremmalle lehtorille Rinteelle* ja *puhuin asiasta nuoremmalle lehtori Rinteelle* on merkitysero. Edellisessä tapauksessa sanaa *lehtori* määrittää *nuorempi*, ja näin ammatin nimitys tarkentuu *nuoremmaksi lehtoriksi*, jälkimmäisessä tapauksessa on kaksi Rinne-nimistä lehtoria.